

*О.М.Рубанець,
доктор філософських наук,
професор НТУУ «КПІ»*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ

Актуальність дослідження методологічних аспектів репрезентації зумовлена складністю методологічної ситуації, пов'язаної з великою кількістю підходів до вивчення цього явища. Зростання значення репрезентативності свідомості й культури, поглиблення ролі репрезентацій у формуванні історичного досвіду, обмеженість їх вивчення з позицій інформаційного підходу, поширеного в когнітивних науках, зумовлює актуальність запровадження онтологічного, гносеологічного підходів.

Ступінь розробки проблеми полягає в утвердженні концепту репрезентації як ключового для когнітивних наук (О.Баксанський, Е.Князева), дослідженні ментальної репрезентації як форми зберігання інформації (Т.Ребенко). Важливими є підкреслення репрезентативності свідомості та значення відкладеної обробки інформації; встановлено відношення репрезентації до об'єкта, який вона заміщує (С.Радіонова). Репрезентація постає як суб'єктивне, залежне від контексту явище (Дж.Мандлер, Ж.Ришар), як структуралізація досвіду людини (К.Нельсон, Д.Румельхарт). Разом з тим зв'язок репрезентації із соціальною реальністю та образом світу, значення поєднання ментальних, концептуальних і соціальних характеристик репрезентацій ще не вивчено.

Метою статті є розширення методологічного арсеналу дослідження репрезентації, запровадження поряд з інформаційним онтологічного, модельного, гносеологічного підходів. Щоб досягти цього «маємо»:

- поглибити розуміння інформаційного підходу в розгляді його взаємодії з іншими підходами;
- розкрити значення: онтологічного підходу для розуміння репрезентації як концептуально-ментальної конструкції; взаємодії модельного, онтологічного і гносеологічного підходів для розкриття

репрезентації як ментального утворення; взаємодії всіх підходів у розкритті співвідношення соціальної і ментальної репрезентації; праксеологічного підходу у встановленні зв'язку трансформації репрезентації під впливом досвіду.

Нині репрезентація є об'єктом міждисциплінарних досліджень. І це ускладнює з'ясування проблемної сфери її вивчення. Репрезентативні системи – візуальні, аудіальні та інші вивчаються в когнітивній психології та нейролінгвістичному програмуванні. Репрезентація як спосіб представлення стає ключовою у розгляді сприйняття. Внутрішні і зовнішні репрезентації охоплюють розмаїття чуттєвого досвіду людини – досвіду, пов'язаного із сприйняттям навколишнього світу і водночас із її внутрішніми й чуттєвими уявленнями про саму себе, своє майбутнє, а також про шляхи переходу до цього майбутнього зі стану, в якому вона перебуває.

Репрезентативність свідомості є інтегральною характеристикою всіх способів обробки інформації, як чуттєвої так і логічної. Покладення в їх основу виокремлення з усього масиву значущої для адаптації інформації, цінностей, уявлень про місію та конституювання її як когнітивної тощо виявляє світоглядний аспект репрезентаційності свідомості. Знаходження цих цінностей за межами фактуального та емпіричного виявляє трансцендентний вимір свідомості. Однак зв'язок цінностей, що їх поділяє людина, та які визначають репрезентаційність її свідомості, із цінностями суспільними не є прямим і безпосереднім. Репрезентація як світоглядна категорія, яка визначає певний погляд на світ, певне сприйняття людиною світу та її розуміння, виявляє зв'язок із глибинними проявами когнітивного. У когнітивно-орієнтованій терапії дослідження автоматичних думок та їх експозиція показують стійкий, глибинний пласт когнітивного, який зумовлює саме таке, а не інше сприйняття та ментальну активність.

Намагання змінити цю глибинну когнітивну основу – важке, мало здійсненне завдання. Неможливість повної зміни і тільки часткової корекції на основі рефлексивності до власних думок розкриває значення досліджень когнітивного як основи самомодифікації системи.

Сучасні дослідження репрезентації як одного з основних понять когнітивної науки здійснюються в рамках інформаційного підходу. Розгляд того, що обробляє людина, як когнітивної інформації засвідчує значення інформаційного підходу. Однак часи, коли комп'ютерна

метафора, започаткована в когнітивізмі, мала методологічне значення, вже давно минули. Аналогія між мисленням людини і діями комп'ютера в обробці інформації – як функціональна, що є важливою для функціональної теорії свідомості (Дж.Серл), так і субстанційна – у розгляді мислення і дій комп'ютера як детермінованих станів – нині має методологічне значення для технічних досліджень штучного інтелекту. Але вже в медичних дослідженнях здійснення нейропротезування та імплантація чипів у мозок людини спричиняє складне коло філософських проблем про сутність мислення і свідомості як вираження людського в людині, про допустимість втручання в мозок людини і межі такої допустимості. Необмежена свобода наукових досліджень як свідчення стратегічного потягу до розробки ідеальних роботів, працівників, рятувальників, солдатів шляхом перенесення когнітивного як ментального в технічні утворення різних, у тому числі й андрюїдного, типів, виявляє горизонт майбутнього, який становить потенційну загрозу неідеальним людям та неідеальному людству.

Інформаційний підхід, започаткований у напрямках когнітивізму та коннекціонізму, був спрямований на методологічні розробки технічних об'єктів – у тому числі й сьогодишніх складних сучасних когнітивних систем, у яких свідомість людини та її взаємодія із системою утворюють лише когнітивний шар системи, а не саму систему в здійсненні її когнітивних, пізнавальних функцій.

У сучасних умовах, коли рахунок на практичну реалізацію нейропротезування йде на десятки тисяч людей, слід згадати про необхідність онтологічного та екзистенційного підходу до репрезентації. Онтологічний підхід є більш ґрунтовним філософським осмисленням когнітивного як глибинної основи самомодифікації системи. Утвердження укоріненості розуму та розкриття його як *embodied mind* (Е.Рош, М.Томпсон, Ф.Варела) засвідчує не порушеність зв'язку мислення із мозком. Визначальність процесуальності мислення, його здійснення у вигляді актів формування й утворення структур мозку відзначається у нейролінгвістичній гіпотезі Ф.Варели.

Розкриття розуму як інкарнованого, пов'язаного з тілесними трансформаціями, та інактивованого, пов'язаного з діями, стає основою обґрунтування необхідності подолання обмеженості обчислювального підходу (розгляду мислення як обробки ідеальних символів) та переходу до динамічного підходу. Динамічний підхід з позицій самоорганізації й нелінійності (Е.Князева) виявляє складну

ієрархічну будову мозку.

Разом з тим утвердження органічної єдності мислення/мозку (І.Меркулов) не набирає онтологічного та екзистенційного вимірів. Це, скоріше, процесуальна та субстратна єдність. Розглянута в еволюційному вимірі, вона виявляє значення особливого виду генетичної інформації та підводить до питання про трансформацію когнітивних програм і метапрограм (І.Меркулов) внаслідок змін, які відбуваються в еволюційному процесі під впливом змін в обробці інформації.

Відтак інформаційний підхід набирає еволюційного виміру. Але усвідомлення того, що інформаційний підхід перетворює людину на різновид комп'ютерного приладу, позбавляє її самості. Західно-європейська традиція дослідження свідомості як вияву людського в людині в межах екзистенціалізму вводить розгляд свідомості у рамки онтології. Онтологія є не зовнішньою щодо буття людини в суспільстві, а глибинною, внутрішньою характеристикою її свідомості.

Доведення логіки, що вивчає закони мислення людини, до меж метафізики завершує в німецькій класичній філософії розгляд загального й необхідного як основи свідомості у вигляді трансценденталізму. Трансцендентальна єдність апперцепції (І.Кант) стає основою єдності дії чуттєвого і раціонального, чуттєвості як дії пасивної функції, так і аналітики основоположень розсудку. Разом з тим всезагальні й необхідні виміри дії пізнавальних здатностей у трансценденталізмі І. Канта стають основою поєднання пізнання і знання, дії пізнавальних здатностей, окремої людини та будови теоретичних об'єктів у науці. Причому акцент у взаємовідношенні пізнання і знання у мислителя переносить саме на науку. Поставлене ним завдання обґрунтувати можливість науки – природознавства і математики – спирається на апіорні механізми пізнавальних здатностей людини.

Онтологічний вимір репрезентативності свідомості натомість підкреслює наявність глибинної основи за процесами чуттєвої та інтелектуальної обробки інформації. Запропонований в екзистенціалізмі розгляд свідомості в рамках онтології зберігає індивідуальний, авторський характер мислення. Розуміння мислення як індивідуальної пригоди (Ж.-П.Сартр) засвідчує окказіональність мислення, його випадковість. Однак постановка питання про авторство підносить розгляд мисленнєвої ситуації з ситуативного до рівня, який є визначальним щодо буття людини і суспільства.

Мислення як індивідуальна пригода стає реалізацією унікального проекту свободи як буття перед смертю. Когнітивні дослідження так і не змогли остаточно «розвести» пізнання, знання і мислення та визначити їх рамки в конституюванні змісту поняття когнітивного. Когнітивне в сучасних дослідженнях постає і як знання, і як когнітивна активність людини, мовна когніція та її знанневого змісту.

Дослідження репрезентації як концептуальної і водночас ментальної конструкції, що характеризує соціальний образ світу й водночас його розуміння людиною, тобто такої концептуальної конструкції, що визначає не тільки мисленнєві процеси, а й прийняття рішень та вчинків людини, дає можливість по-новому розглянути взаємодію різних підходів до її, репрезентації, вивчення.

Моделльний підхід, поширений у дослідженнях ментальної репрезентації, розкриває значення певних «зрізів» ментальних процесів для їх практичної реалізації у різних технічних системах. Однак розуміння ментальної репрезентації як явища культури виводить дослідження у площину співвідношення соціальних і ментальних репрезентацій. Соціальні репрезентації як концептуальні конструкції, поширюють онтологічний вимір репрезентації у площину соціальних і політичних взаємодій.

Репрезентація як заміщення об'єкта та його представлення у вигляді концептуального об'єкта – певного концепту у своїх витках – мала онтологічне підґрунтя. Визначення її як заміщення одного об'єкта іншим підкреслювало значення релігійного виміру онтологічного підходу до розгляду заміщення. Взяття Христом на себе провини людства за перворідний гріх і спокутування всіх провин людства своєю смертю є одним із найбільш містичних та утаємничених релігійних культурних смислів репрезентації. Онтологічний вимір заміщення тут очевидний, але він є трансцендентним, перебуваючи за межею історичного досвіду людства, набутого в реальній емпіричній історії.

Онтологічний аспект у соціальній репрезентації виявляється у заміщенні якогось соціального, політичного явища концептуальною конструкцією, вже з моменту свого виникнення перебирає на себе здатність уособлення не тільки окремих, а й фактично усіх сутнісних рис вихідного явища. Характеристика соціальної репрезентації як ментальної конструкції полягає в тому, що вона створює спосіб мислення про об'єкт. Онтологічний аспект соціальної репрезентації

виявляє глибинну зрощеність концептуального й ментального в репрезентації: репрезентація не просто заміщує об'єкт, – вона стає єдиним його виразом у політико-правовому середовищі з усіма наслідками – в оцінюваннях та діях, які з цього випливають. У разі існування однієї єдиної соціальної репрезентації як способу мислення та бачення певних явищ соціальний образ реальності, запропонований у репрезентації, стикається лише з ментальними репрезентаціями, утвореними на основі чуттєвого досвіду.

В ситуації збігу соціальних і ментальних репрезентацій накопичення негативного досвіду не позбавляє репрезентації її онтологічного смислу. Виникають різні підходи, різні оцінки, які містяться в одному й тому самому онтологічному предметному змісті репрезентації. Навіть критичне накопичення негативної інформації не зрушить з місця онтологічні межі концептуальної конструкції репрезентації.

Нааявність конкуруючих соціальних репрезентацій загострює протистояння в суспільному і глобалізаційному вимірах. Вирішальними стають інформаційний і модельний підходи. Поширення певного образу соціальної реальності в інформаційній сфері передбачає постійний захист та його зміцнення, розвінчання конкуруючого образу, відбиття інформаційних атак, успішне ведення інформаційної війни. Модельний підхід дає можливість фіксувати різні «зрізи» соціального образу реальності та розробляти і здійснювати його інформаційну підтримку.

Разом з тим, у разі накопичення негативного історичного досвіду, модельний підхід дає змогу застосувати науковий інструментарій суспільних наук для поступової трансформації соціального образу реальності, його часткової заміни та здійснення концептуального оновлення.

Гносеологічний підхід стає методологічною основою оцінювання адекватності концептуального образу певній реальності. Він є дуже важливим для утвердження концептуальної будови соціальної репрезентації як ментальної конструкції. Розкриття концептуальної конструкції як правди підсилює ментальне значення соціальної репрезентації. Однак потрібно розуміти, що правда не є істиною. Правда виражає адекватність образу життєвій ситуації певної людини чи соціальної групи, що перебуває в відповідних умовах життєдіяльності. З когнітивного погляду, правда дає лише певний зріз адекватності репрезентацій об'єкту – зріз, зумовлений системою

цінностей, що визначають відбір, оцінку й переробку інформації як когнітивної – життєво важливої для ідентифікації системи.

Утвердження гносеологічного підходу зовсім не означає певного когнітивного бачення та відмови від соціальної репрезентації. Такий підхід не відмінює репрезентацію, але утверджує стандарти об'єктивності в оцінюванні інформації, прагнення до моніторингу ситуації, спираючись на певні дані та факти. Корисність його для обробки оперативної інформації є безсумнівною.

У вимірі реалізації суспільної стратегії переходу до інформаційного суспільства та суспільства знання гносеологічний підхід до соціальної репрезентації сприяє утвердженню демократичних цінностей та толерантності, полегшує можливість різних поглядів на ситуацію.

Усвідомлення необхідності системної взаємодії онтологічного, модельного, гносеологічного та інформаційного підходів є ключовим у позитивній динаміці соціальної репрезентації. Така взаємодія створює методологічне підґрунтя для пластичності соціальної репрезентації. Разом з тим це сприяє гуманізації співвідношення між соціальною та ментальною репрезентаціями в суспільстві та утвердженню демократичних цінностей. Пластичність соціальної репрезентації збільшує її здатність до боротьби з конкуруючими соціальними репрезентаціями. Це також запобігає відриву її від ментальних репрезентацій та протиставленню їм.

Праксеологічний підхід визначає суспільну цінність соціальної репрезентації, її значущість для розв'язання актуальних і стратегічних завдань суспільства. Цінність такої репрезентації полягає в її здатності допомагати суспільству вижити. І саме в цій її іпостасі соціальна репрезентація потрібна суспільству і людям. Однак у випадку, коли відбувається злиття соціальної і ментальної репрезентації, суспільство набирає справжньої сили для здійснення історичної дії. Розбіжність соціальних і ментальних репрезентацій, надто їх протиставлення позбавляють суспільство внутрішньої сили та здатності до історичної дії. Великий розрив між ними може породити зневіру, соціальну апатію, лицемірство і цинізм.

Діалектика соціальної і ментальної репрезентацій як концептуально-ментальних конструкцій, їх наближення, протиставлення чи суперечність вимагають усвідомлення історичного досвіду. Інтелектуальна робота над ними, їх наближення до дійсності визначають утвердження суспільного вектора розвитку. Суспільство не може

лише виживати. Навіть у складних, трагічних і драматичних умовах історичного досвіду (а саме в таких умовах воно має вибудовувати вектор суспільного розвитку) вектор майбутнього дає суспільству перспективу, а людям надію.

В історичному досвіді співвідносяться онтологічний і гносеологічний аспекти репрезентації. Онтологічний аспект відповідає за картину реальності, яку створює репрезентація. Особливість його дії полягає в тому, що картина реальності постає як реальність сама по собі, у яку занурено людину і яка характеризує те, що з нею відбувається.

Водночас історичний досвід має пізнавальну дію. Це – досвід безпосередньо пережитого, відчутого та вистражданого. Історія, як об'єктивний незворотний хід історичних подій, що змінюють одна одну, існує не в головах людей. Репрезентація як концептуально-ментальна конструкція, що визначає усвідомлення пережитого і перебіг думок, є невід'ємною складовою історичного досвіду. На відміну від мислення наукового та аналітичного, що відповідає вимогам наукової раціональності та є свідомим, рефлексивним і критичним, концептуально-мисленнєві конструкції репрезентації формують бачення серця. Соціальні репрезентації пов'язані з колективною ідентичністю певної соціальної групи, ментальні – з ідентичністю окремої людини. Вони збігаються або наближаються одна до одної, коли людина поділяє групові цінності.

Драматичний і навіть трагічний досвід посилює дію ментальних репрезентацій. Людина, перебуваючи в непереборних обставинах, здійснюючи протидію тому, чому вона раніш і помислити не могла протидіяти, набуває тієї гостроти і переконаності чуттєвого досвіду, з силою впливу якого як на саму людину, так і на оточуючих, важко порівняти якесь інше, а особливо протилежне, концептуальне уявлення. І це означає, що конфлікт, пов'язаний із протилежними репрезентаціями, під силою непереборних обставин загострюється.

Однак сила репрезентацій, стикаючись із чуттєвим досвідом, що їм суперечить, може й слабшати. У когнітивних дослідженнях комунікації і розробці структурної метафори комунікації як шляхопроводу У.Матуран відзначив непереборність і нездоланність когнітивних змін, які відбуваються в учасників комунікації. Як під впливом незворотного перебігу самого процесу, так і в ментальних репрезентаціях під тиском чуттєвого досвіду, безпосередньо пережитого у трагічних обставинах, можуть виникати незворотні зміни,

свого роду лакуни. Саме вони дають змогу посилювати вплив соціальних репрезентацій, які до того людина вважала хибними.

До соціальних і ментальних репрезентацій, які поділяються і визначають перебіг думок, гносеологічний підхід, як правило, не застосовується. Репрезентація, зумовлена ідентичністю, є захищеною від безпосереднього негативного впливу фактів, які їй суперечать. Адже репрезентації самі визначають відбір інформації як когнітивно-адаптаційної, смисложиттєво-важливої. Факти, що їм суперечать, у поле дії відповідних репрезентацій не потрапляють.

Гносеологічний підхід, що вимагає оцінити адекватність дійсності концептуально-ментальних побудов репрезентації, впливає на репрезентацію через накопичення масиву чуттєвого безпосередньо пережитого історичного досвіду. Значний обсяг такого досвіду створює критичну масу, яка дає змогу вийти з оцінкою якихось положень репрезентації. Саме чуттєвий, безпосередній досвід, надто драматичний, чи навіть трагічний, надає внутрішню силу учасникам історичних подій критикувати те чи інше уявлення, які, як вони вважають, є таким, що потребує заміни. При цьому репрезентація, пов'язана з ідентичністю, не слабшає, а, навпаки, ще більш підсилюється.

Збереження гносеологічного підходу до репрезентацій є необхідним, тому що саме він дає можливість оцінювати їх з позицій істини. Ті репрезентації, на боці яких історична істина, перемагають. У процесі історичної боротьби вони відіграють важливу роль. Нині відзначають вплив інформаційної війни, інформаційних чинників на свідомість людей, негативну роль дезінформації та фальшування інформації. Потрібно визнати і характер цього впливу на учасників подій. Репрезентації, які відповідають інформації, посилюють дію останньої. А ті, які є протилежними інформації, можуть звести її дію нанівець. Адже людина не сприйматиме цю інформацію як істинну. Якщо в неї немає довіри до джерел поширення інформації, вона взагалі відкидатиме її. Сприймаючи її з тих джерел, до яких вона ставиться більш-менш толерантно, людина оцінюватиме інформацію як правдиву або хибну, виходячи з власних ментальних репрезентацій, власного чуттєвого досвіду та соціальних репрезентацій, які поширюють джерела, котрим вона довіряє.

Дія репрезентацій визначає ментальність і ментальні процеси. Витіснення науки на периферію суспільної свідомості, яку відзначали Нора і Мінк, пов'язані з тим, що в науці гносеологічний підхід

застосовується безпосередньо. Цінність наукового знання визначається та оцінюється не за його репрезентаційним потенціалом, а на основі його безпосередньої істинності, яка створює можливість технологічних застосувань.

Обмеження дії гносеологічного підходу сферою виробництва наукового знання залишили сферу суспільної свідомості владі маніпулятивних технологій. Формування гіперреальності (Бодрійяр, Дебор) подвоїло світ на світ реальних подій та світ симулякрів, які викликають у людей певне відчуття, але не є об'єктами, що реально існують.

Утвердження глобальної суспільної стратегії формування інформаційного суспільства та суспільства знання почало давати певні результати. Одним із них є поширення гносеологічного підходу у вигляді опори на інформацію, дані та знання, опора на факти, дія якого відбувається через конфлікт і боротьбу соціальних і ментальних репрезентацій. В умовах глобалізації формуються наддержавні, колективні репрезентації, які стають важливими для розуміння, представлення та оцінювання історичних подій. Соціальні репрезентації, пов'язані з ідентичністю, підкріплені глобальними колективними репрезентаціями, набирають значної сили. Проте глобальний чинник, посилюючи міжнародне значення соціальних репрезентацій, у жорсткому цивілізаційному протистоянні не відмінє ментальних репрезентацій, що черпають свою силу з іншого джерела.

Впровадження репрезентацій у складний світ та оцінювання їх з позицій онтологічного, гносеологічного, інформаційного та модельного підходів дає змогу розглянути складність процесів поширення та обробки інформації. Сила соціальних і ментальних репрезентацій засвідчує людиновимірність соціальних процесів. А складність впливу інформації на людину виявляє нелінійність репрезентативності суспільної та індивідуальної свідомості. Нелінійність як вплив системи на саму себе (Н.Кочубей) визначає роль репрезентацій як цілісних, стійких концептуально-ментальних утворень у взаємодії з окремими даними та фактами. Голістичний підхід, підкреслюючи значення цілісності репрезентацій, так само як і людиномірність і нелінійність, розкриває значення постнекласичної методології в оцінюванні дії онтологічного, гносеологічного, інформаційного і модельного підходів у дослідженнях репрезентації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баксанский О. Е.* Когнитивные науки: от познания к действию / О.К.Баксанский, Е.Н.Кучер – М.: Ком Книга, 2005. – 184 с.
2. *Баксанский О. Е.* Современный когнитивный подход к категории «образ мира» / О.Е.Баксанский, Е.Н.Кучер // Вопросы философии. – 2002. – №7. – С.52–69.
3. *Даниляк Р. П.* Концептуальні підходи до пізнавальної та комунікативної взаємодії Я та Іншого: Методологічний аналіз: Автореф. дис. кандидата філос. наук. / Одес. нац. ун-т. – О., 2007. – 16 с.
4. *Дилтс Р.* Изменение убеждений с помощью НЛП / Дилтс Р. / Пер. с англ. В.П.Чурсина. – М.: Класс, 1997. – 192 с.
5. *Князева Е. Н.* Концепция инактивированного познания: исторические предпосылки и перспективы развития // Е.Н.Князева // Эволюция. Мышление. Сознание. (Когнитивный подход к эпистемологии). – М.: Каноп, 2004. – С.308–349.
6. *Пушонкова О. А.* Динаміка форм візуальної репрезентації (естетичний аспект) / О.А.Пушонкова Автореф. дис. .... кандидат філос. наук // Київський нац. ун-т ім.Т.Шевченка. – К., 2006. – 16 с.
7. *Радионова С. А.* Репрезентация // Постмодернизм. Энциклопедия. Сост. А.А.Грицанов, М.А.Можейко. – Режим доступа: <http://www.infoliolib.info/philos/postmod/represent.html>. Заголовок з екрану.
8. *Ратников В. С.* О статусе понятия репрезентации в философии науки / В.С.Ратников // Філософські читання пам'яті Павла Копніна: міжнар. наук. конф., Київ, 4–5 жовтня 1996 р. – К.: Київський нац. ун-т ім.Т.Шевченка. – С.118–122.
9. *Ребеко Т. А.* Ментальная репрезентация как формат хранения информации // Ментальная репрезентация: динамика и структура. – М., 1998. – С.25–54.
10. *Пироженко В.* Поняття істини в суспільствознавстві у контексті ситуаційного аналізу / В.Пироженко // Вісник НАНУ. – 2005. – №11. – С.19–31.
11. *Brachman R. J.* Knowledge Representation asnal Reasomhg / R.J.Brachman, H.J.Levesgue // Lometos C.A.: Morgan Kaufman, 2004. – 391 p.
12. *Engelkamp J., Pechman Th.* Kritische Anmerkungen zur Begriff der mentalen Repräsentation. // Sprache & Kognition. – 1988. – Vol.7. – P.2–11.
13. *Jackendoff R.* Is there a faculty of social cognition? // Noam Chomsky: Critical assessments. – L.; N.Y.: Routledge, 1994. – Vol.III. Anthropology. 1994. – P.626–640.
14. *Jackendoff R.* Languages of the Mind: Essays on Mental Representation. – Bradford: MIT Press, 1992. – 212 p.
15. *Maturana H.* Neurophysiology of cognition // in Cognition: a Multiple View, P. Garvin (ed.). – Spartan Books, New York, 1970. – P.3–23.

16. Winograd T., Flores F. Understanding Computers and Cognition: A New Foundation for Design. – New Jersey: Intellect Books, 1986. – 207 p.

Рубанець О.М. Методологічні аспекти репрезентації.

У статті розглянуто вплив репрезентації на обробку людиною інформації, здійснено виокремлення онтологічного та гносеологічного аспектів репрезентації, досліджено зв'язок соціальної та ментальної репрезентації та вплив на них історичного досвіду. Репрезентація досліджується як міждисциплінарна проблема, яка потребує розробки різних підходів, що виявляють її сутність. Обґрунтовано недостатність інформаційного підходу. Показано, що обробка інформації людиною здійснюється на основі репрезентацій та залежить від взаємодії їх соціального та ментального видів. Відбір та селекція інформації, виокремлення когнітивної інформації визначаються концептуально-ментальною конструкцією репрезентації. Якщо соціальна та ментальна репрезентація збігаються, то соціальна репрезентація підсилює дію другої. Якщо образ світу в соціальній репрезентації не збігається чи суперечить ментальній, то це не відмінняє дії останньої під час обробки інформації. Критичний чи негативний досвід не спростовує репрезентацій, що характеризують ідентичність, і може навіть посилювати їх.

Модельний підхід застосовується в науці для вивчення ментальної репрезентації. Вивчаючи особливості обробки інформації людиною, доречно розширити рамки такого підходу. Праксеологічний підхід виявляє зв'язок репрезентації з досвідом безпосередньо пережитого та історичним досвідом. Онтологічний підхід розкриває концептуально-ментальну конструкцію репрезентації як форму буття та визначає соціальну дію репрезентації. Обґрунтовано необхідність запровадження гносеологічного підходу та показано відмінність його дії в науці від процесів обробки інформації людиною. Показано нелінійний характер взаємодії соціальної та ментальної репрезентацій під час обробки інформації. Розкриття репрезентації як когнітивної конструкції, що визначає когнітивні процеси, виявляє людиновимірність інформаційних процесів. Обґрунтовано необхідність холістичного підходу до процесів обробки інформації, розкриття репрезентації як цілісності.

Ключові слова: репрезентація, ментальна репрезентація, соціальна репрезентація, інформація.

Рубанець А.М. Методологические аспекты репрезентации.

В статье рассмотрено влияние репрезентации на обработку человеком информации, осуществлено выделение онтологического и гносеологического аспектов репрезентации, исследована связь социальной и ментальной

репрезентации и влияние на них исторического опыта. Репрезентация исследуется как междисциплинарная проблема, требующая разработки различных подходов, которые проявляют ее сущность. Обоснована недостаточность информационного подхода. Показано, что обработка информации человеком осуществляется на основе репрезентаций и зависит от взаимодействия их социального и ментального видов. Выбор информации и выделение когнитивной информации определяются концептуально-ментальной конструкцией репрезентации. Если социальная и ментальная репрезентация совпадают, то социальная репрезентация усиливает действие второй. Если образ мира в социальной репрезентации не совпадает или противоречит ментальной, то это не отменяет действия ментальной репрезентации при обработке информации. Критический или отрицательный опыт не опровергает репрезентации, более того, репрезентации, характеризующие идентичность, усиливаются.

Модельный подход применяется в науке для изучения ментальной репрезентации. При изучении особенностей обработки информации человеком уместно расширить рамки такого подхода. Праксеологический подход обнаруживает связь репрезентации с опытом непосредственно пережитого и историческим опытом. Онтологический подход раскрывает концептуально-ментальную конструкцию репрезентации как форму бытия и определяет социальное воздействие репрезентации. Обоснована необходимость гносеологического подхода и показано отличие его действия в науке от процессов обработки информации человеком. Определяется нелинейный характер взаимодействия социальной и ментальной репрезентаций при обработке информации. Раскрытие репрезентации как когнитивной конструкции, определяющей когнитивные процессы, выявляет человекообразность информационных процессов. Обоснована необходимость холистического подхода к обработке информации, понимания репрезентации как целостностной сущности.

Ключевые слова: репрезентация, ментальная репрезентация, исторический опыт, информация.

Rubanets A.M. Methodology aspects of representation.

The article examines representation of how human process information. Representation aspects such as ontological and gnoseological are separated. The article investigated relationships between social and mental representation and influence of historical experience in representation. Representation investigated as an interdisciplinary problem that requires the development of different approaches that reveal its essence. The article shows that information approach is not sufficient alone. It is shown that human's treatment of information is based on representation and depends on the interaction of social and mental representations. The information selection and cognitive information identification

are defined by conceptual structure of representation that define human's mental processes of processing information. If social and mental representation coincide, the social representation reinforces mental representation. If the image of the world in the social representation does not coincide or conflict with the mental representation, it does not negate the validity of the mental representation of information processing. Critical or negative practical experience does not dismiss the representations. Quite contrary representations characterizing identity may get even enhanced by it.

Modelling approach traditionally is used in science to study mental representations. When studying human's information processing characteristics it is appropriate to extend the scope of the modelling approach. Praxeological approach shows the representation relationships with both direct experiences and historical experiences. Ontological approach reveals the conceptual design of a mental representation as form of being and defines social impact of representation. The article shows the need of gnoseological approach and shows the difference of its actions in the science and in human's information processing. The article highlights nonlinear interaction of social and mental representations in human's information processing. Representation determines cognitive processes and reveals human dimension of information processing. The article stresses necessity of a holistic approach to information processing and treatment of representation as indivisible entity.

Key words: representation, mental representation, social representation, information.